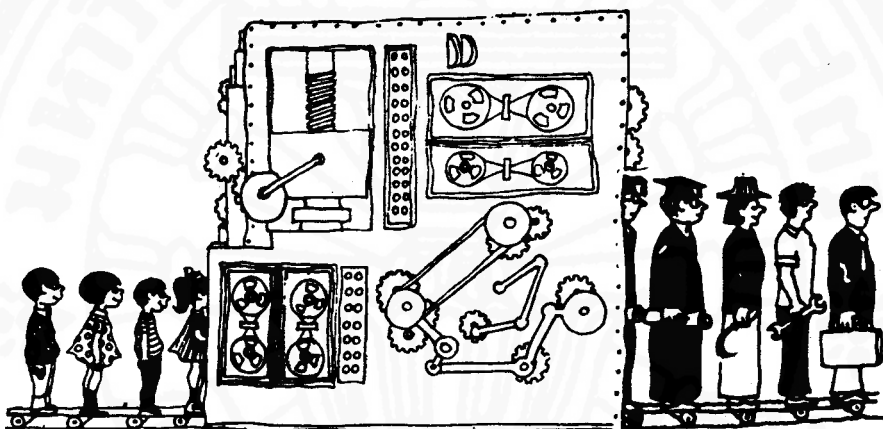

แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาเรื่อง บทบาทปัญญาชนไทย

วิทยากร เชียงกุล

การก่อตัวของปัญญาชน

ปัญญาชน (ซึ่งปัจจุบันเป็นคำที่เราใช้หมายถึง คนที่มีการศึกษาค่อนข้างสูง ซึ่งทำงานใช้แรงงานสมอง) มีอยู่ในสังคมต่าง ๆ นับพันปีมาแล้ว เพียงแต่ว่าสมัยก่อนเราใช้ชื่อเฉพาะอื่น ๆ เช่น หมอผี ผู้อาวูโส พระ โหร นักปราชญ์ นักเขียน ศิลปิน ฯลฯ และมองคนเหล่านี้ในฐานะเป็นปัจเจกชนมากกว่าเป็นกลุ่มทางสังคม (Social group) คำว่าปัญญาชน (จากคำว่า intellectual และ intelligentsia) เริ่มใช้กันในความหมายที่หมายถึงกลุ่มทางสังคมที่ทำหน้าที่เฉพาะอย่างนี้ในสมัยที่สังคมโลกเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรม เกิดชนชั้นนายทุน และระบบ

เศรษฐกิจแบบทุนนิยมในยุโรปตะวันตกเมื่อราว ๒๐๐ ปีที่แล้วนี้เอง เพราะเมื่อเศรษฐกิจสังคมพัฒนาเป็นแบบทุนนิยม มีการแบ่งงานตามความชำนาญ และขยายพลังการผลิตอย่างสลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าสังคมกสิกรรมแบบฟิวด์ล (ศักดินา) ก็มีความจำเป็นที่จะต้องขยายการลงทุนทางการศึกษา และอบรมคนเพื่อทำหน้าที่ข้าราชการ นักเศรษฐศาสตร์ นักบริหารจัดการ นักวิชาชีพด้านต่าง ๆ ครู อาจารย์ นักกฎหมาย ตลอดจนผู้ทำงานด้านวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นงานที่แตกต่างไปจากงานที่ใช้แรงงานกายของคนที่ไม่ได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาระดับต่ำ¹

ดังนั้นการเกิดขึ้นของปัญญาชนในฐานะกลุ่มทางสังคม จึงเป็นผลโดยตรงมาจากการพัฒนาแบบทุนนิยม ยิ่งทุนนิยมพัฒนามากขึ้นก็ยิ่งมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ จำเป็นต้องผลิตปัญญาชนมากขึ้น ปัญญาชนได้เติบโตเป็นกลุ่มก้อน ที่มีบทบาทสำคัญ เห็นได้ชัดมากยิ่งขึ้น ปัญญาชนได้เติบโตเป็นกลุ่มก้อน ที่มีบทบาทสำคัญ เห็นได้ชัดมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อสังคมทุนนิยมโลกได้พัฒนาไปสู่ระดับที่การผลิตและการกระจายส่วนใหญ่เปลี่ยนจากการผลิตผลผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก (อาจมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันอย่างง่าย ๆ) เป็นการผลิตและกระจายสินค้าเพื่อขายเป็นหลัก ทำให้มีการแข่งขันตามความชำนาญ และกระบวนการผลิตที่สลับซับซ้อนมากขึ้นในระดับสูง^๒ ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดในประเทศทุนนิยมศูนย์กลางหรือประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมโดยทั่วไป (รวมทั้งประเทศสังคมพัฒนาด้วย) ซึ่งจำเป็นต้องใช้คนที่มีการศึกษาสูง มีความรู้ความสามารถระดับสูง เป็นสัดส่วนค่อนข้างมาก แต่ก็สามารถเห็นได้ในประเทศทุนนิยมบริวาร (ทุนนิยมด้อยพัฒนา) และประเทศสังคมนิยมที่ยังเพิ่งพัฒนาด้วยเช่นกัน^๓

ปัญหาทางทฤษฎี

แม้ว่าปัญญาชนจะมีลักษณะเฉพาะบางอย่างที่เราอาจจัดเป็นกลุ่มทางสังคม (social group) เดียวกันได้ แต่ก็ไม่ใช่กลุ่มทางสังคมที่เป็นเอกเทศและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในสังคมทุนนิยมที่ประกอบไปด้วย ๒ ชั้นหลัก คือ ชั้นนายทุนที่เป็นเจ้าของและผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต กับชนชั้นแรงงาน

งานที่ไม่ได้เป็นเจ้าของและผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต ปัญญาชนโดยทั่วไปทำหน้าที่คล้าย ๆ กับ “ผู้ช่วย” ของชนชั้นนายทุน ในการทำหน้าที่บริหารจัดการทางเศรษฐกิจ การเมือง และสร้างความชอบธรรมทางอุดมการณ์ให้กับสังคมทุนนิยมที่มีชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นนำ แต่ปัญญาชนโดยทั่วไปก็ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุนเพราะว่าเขาไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต สิ่งซึ่งปัญญาชนเป็นเจ้าของคือ ปัญญา หรือความรู้ ซึ่งนักสังคมวิทยาบางคน เช่น อัลวิน ดับเบิลยู. กูลด์เนอร์ (Alvin W. Gouldner) เรียกว่าเป็นทุนในเชิงวัฒนธรรม (cultural Capital) หรือทุนในเชิงมนุษย์ (human capital) และเรียกปัญญาชนว่าเป็นชนชั้นใหม่ (New Class)^๔ แต่ทฤษฎีที่ว่าปัญญาชนเป็นชนชั้นเฉพาะหรือไม่ก็ยังมีปัญหาให้ถกเถียงโต้แย้งได้อยู่^๕

ประเด็นโต้แย้งที่สำคัญอันหนึ่งคือ ปัญญาชนไม่ได้แบ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่สามารถควบคุมความรู้ซึ่งก่อให้เกิดอำนาจได้เต็มที่ หากแต่ยังต้องแข่งขัน ต้องประนีประนอมกับกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ดังนั้น ปัญญาชนจึงไม่ใช่กลุ่มทางสังคมที่เป็นเอกเทศ และไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอที่จะเรียกได้ว่าเป็นชนชั้น กล่าวคือ ขณะที่ปัญญาชนส่วนหนึ่งหรือส่วนใหญ่ทำงานรับใช้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ดำรงอยู่ ปัญญาชนบางกลุ่มหรือบางคนอาจจะวิพากษ์วิจารณ์หรือแม้แต่คัดค้านระบบสังคมที่เขาดำรงอยู่ได้ เมื่อเขาพบว่าระบบสังคมนั้นไม่สามารถตอบสนองความทะเยอทะยานและความคาดหวังของเขาได้อย่างน่าพอใจ^๖

การที่ปัญญาชนเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีบทบาท ๒ ด้านที่ขัดแย้งกันได้ในแง่ที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้การศึกษาเรื่องบทบาทของปัญญาชน เป็นปัญหาถกเถียงกันเรื่อยมา ขณะที่นักวิชาการเสรีนิยมมักจะมองว่า ปัญญาชนเป็นคนกลุ่มพิเศษที่ลอยตัวอย่างเป็นอิสระ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการก่อตัวทางชนชั้น

ในสังคม นักวิชาการมาร์กซิสต์หรือนักสังคมวิทยาที่เรียนรู้จากมาร์กซ์กลับมองว่า ปัญญาชนมีความสัมพันธ์กับการก่อตัวทางชนชั้นในสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง แม้ว่าปัญญาชนจะมีท่าทางภายนอกที่ดูเหมือนกับว่าเขาเป็นอิสระหรือไม่ผูกพันกับชนชั้นทางสังคมก็ตาม

ในหมู่นักวิชาการกลุ่มหลังที่มองว่าปัญญาชนย่อมสัมพันธ์กับชนชั้นทางสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ก็ยังมีประเด็นถกเถียงกันอยู่ว่าจะจัดปัญญาชนอยู่ในชนชั้นไหน ข้อถกเถียงดังกล่าวอาจสรุปได้เป็น 5 กลุ่มความคิด คือ

1. พวกที่มองว่าปัญญาชนเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นคนงานหรือชนชั้นคนงานใหม่ (New Working class) เพราะว่าพวกเขาไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่เป็นผู้ขายแรงงานสมอง ซึ่งไม่ต่างจากคนงานที่ขายแรงงานกาย⁷

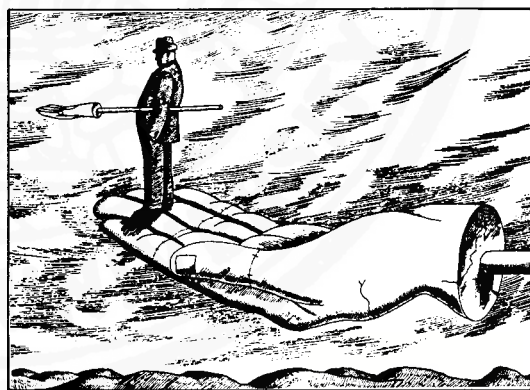
2. พวกที่มองว่าปัญญาชนเป็นชนชั้นนายทุนน้อย (petit bourgeoisie) หรือชนชั้นนายทุนน้อยใหม่ เพราะพวกเขาไม่ได้ทำงานที่ใช้แรงงานกายเหมือนคนงาน และมีลักษณะทางชนชั้นคล้ายพวกชนชั้นนายทุนน้อย⁸ พวกมาร์กซิสต์เถรตรงรวมทั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็มีแนวโน้มที่จะมองแบบนี้

๓. พวกที่จัดปัญญาชนเป็นชนชั้นใหม่ต่างหากซึ่งเขาเรียกว่า ชนชั้นนักวิชาชีพผู้จัดการ (Professional - Managerial class) ซึ่งอยู่ระหว่างกลางชนชั้นคนงานกับชนชั้นนายทุน บางตำแหน่งก็อยู่ใกล้ขีดชนชั้นคนงาน บางตำแหน่งก็อยู่ใกล้ขีดชนชั้นนายทุน⁹

4. พวกที่อธิบายว่า ปัญญาชนขึ้นอยู่กับชนชั้นที่แตกต่างกันหลายชนชั้น คือมีทั้งส่วนที่เป็นปัญญาชนของนายทุน และปัญญาชนของคนงาน รวมทั้งยังมีปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) ซึ่งมีลักษณะแบบปัญญาชน ขุนนาง ศักดิ์-

นา บางส่วนของพวกเขากำลังพัฒนาไปอยู่ข้างนายทุน บางส่วนกำลังหรือจะพัฒนาไปอยู่ข้างคนงาน¹⁰

5. พวกที่พยายามอธิบายว่า ปัญญาชนมีฐานะทางสังคมการเมืองที่ขัดแย้งกัน (Contradictory locations) ภายใต้อิทธิพลของความสัมพันธ์ทางชนชั้น เนื่องจากพวกเขาอยู่ระหว่างกลางชนชั้นหลักที่เป็นปฏิปักษ์กัน 2 ชนชั้น (นายทุนกับคนงาน) ในสังคมทุนนิยม พวกเขาจึงไม่มีลักษณะทางชนชั้นโดยเฉพาะของตัวเอง แต่ลักษณะทางชนชั้นของปัญญาชนแต่ละกลุ่มอาชีพ ถูกกำหนดโดยฐานะทางสังคม การเมืองที่อยู่ระหว่างชนชั้นอื่น ๆ กล่าวคือ ถ้าพิจารณาในระดับเศรษฐกิจ ปัญญาชนมีฐานะทางชนชั้น (ที่ขัดแย้งกัน) อยู่ระหว่างชนชั้นคนงาน และชนชั้นนายทุนน้อย แต่ถ้าพิจารณาในระดับอุดมการณ์ ปัญญาชนมีฐานะทางชนชั้น (ที่ขัดแย้งกัน) อยู่ระหว่างชนชั้นคนงาน และชนชั้นนายทุน¹¹

การถกเถียงอภิปรายกันในเรื่องฐานะทางชนชั้นและบทบาทของปัญญาชนเกี่ยวพันกันกับปัญหาที่เป็นที่ถกเถียงกันมากประเด็นหนึ่ง คือ ปัญหาที่ว่าปัญญาชนสร้าง ดีความ และเผยแพร่ ความคิดและค่านิยมต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของสังคมทั้งหมด หรือเพื่อผลประโยชน์ของชนชั้น หรือกลุ่มทางสังคมกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ปัญหานี้ได้มีการถกเถียงกันระหว่างนักวิชาการเสรีนิยม และนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจากมาร์กซ์ อย่างไม่รู้จักสิ้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่า เราควรรหาทางออกจากเขาวงกตของการถกเถียงกันทางทฤษฎีที่ไม่มีวันรู้จบนี้ ด้วยการหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงปัญญาชนอย่างรวม ๆ เหมือนอย่างกับว่า ปัญญาชนทุกแห่งเหมือนกันหมด (generalization) และหันกลับไปศึกษาบทบาทที่เฉพาะเจาะจงของปัญญาชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่เป็นรูปธรรม สังคมหนึ่ง ๆ ในสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์สถานการณ์หนึ่ง ๆ เช่น ปัญญาชนไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นหัวข้อที่ผู้เขียนกำลังสนใจศึกษาอยู่

สภาพทางรูปธรรมของการก่อตัว ของปัญญาชนในสังคมไทย

ในสังคมไทย ปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่จากตะวันตก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้มีบทบาทที่สำคัญในการพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ทันสมัยแบบตะวันตก แต่เนื่องจากกระบวนการพัฒนาทุนนิยมของไทยเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการสะสมทุน และการครอบงำของทุนนิยมโลก ความพยายามดังกล่าวจึงเป็นผลมาจากการผลักดันและแทรกซึมเข้ามาของทุนนิยมโลก มากกว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยเองเหมือนกับประสบการณ์ของยุโรปตะวันตกในศตวรรษก่อนหน้านั้น

การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมไทยที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตก ก็เกิดขึ้นจากปัญญาชนกลุ่มที่เป็นผลผลิตของการขยายตัวทางการศึกษาและระบบข้าราชการเพื่อ

ปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ไม่ได้เป็นการปฏิวัติของชนชั้นนายทุนเพราะชนชั้นนายทุนไทยในคอนนั้นส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีนที่ยังขึ้นต่อทั้งกษัตริย์ขุนนาง และนายทุนต่างชาติ

การเรียกผู้ก่อการ 2475 ว่าเป็นกลุ่มปัญญาชน เป็นการใช้คำ “ปัญญาชน” ในความหมายกว้าง ที่รวมความถึงพวกข้าราชการ ทหารและพลเรือนด้วย ในสมัย 2475 คนที่ได้รับการศึกษาสูงและทำงานใช้แรงงานสมองส่วนใหญ่คือคนที่ทำงานในระบบราชการ ปัญญาชนที่อยู่นอกระบบราชการมีแต่นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ทนายความ และผู้ที่ประกอบอาชีพอิสระส่วนน้อยเท่านั้น (ตั้งแต่หลัง 2475 เป็นต้นมา จึงเกิดสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือนักการเมืองขึ้น พอจัดเป็นปัญญาชนในความหมายกว้างได้) คนที่เราเรียกว่าปัญญาชนเหล่านี้ ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากครอบครัวข้าราชการ คหบดี หรือเกษตรกรที่ฐานะค่อนข้างดี ผู้เห็นความสำคัญของการศึกษาและสามารถส่งลูกให้ได้รับการศึกษาสูงหรือค่อนข้างสูงได้ หลัง 2475 คนเหล่านี้ได้พัฒนาคลี่คลายขยายตัวเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่มีผลประโยชน์ความคิดอุดมการณ์แตกต่างกันมากขึ้น แต่กว่าปัญญาชนไทยจะเติบโตอย่างเป็นกลุ่มก้อนและแสดงออกถึงบทบาท 2 ด้านที่ขัดแย้งกันให้เห็นได้ชัดเจนมากที่สุด ก็หลังจากสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปแล้ว

ช่วงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงสมัยที่สำคัญที่สุดสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ของไทย การสิ้นสุดของสงครามหลังจากการพ่ายแพ้ของฝ่ายอักษะ ทำให้รัฐบาลชาตินิยมที่โน้มเอียงไปทางฟาสซิสต์ของจอมพล ป.ต้องสูญเสียความชอบธรรมและอำนาจไป รัฐบาลพลเรือนเสรีนิยมในช่วงนี้ ได้ก่อให้เกิดบรรยากาศทางการเมืองที่ให้เสรีภาพในการแสดงออกมากที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในช่วงสมัยหลังสงครามใหม่ ๆ นี้เองที่ความคิดแบบเสรีนิยมและสังคมนิยมได้มีโอกาสมหาเผยแพร่อย่างค่อนข้างมากและเปิดเผย ถึงขนาดมีการยกเลิกกฎหมายคอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์สามารถจดทะเบียนตั้งพรรคและตีพิมพ์เอกสารเผยแพร่ได้อย่างถูกกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันช่วงสมัยหลังสงครามก็เป็นช่วงสมัยที่ทุนนิยมโลกนำโดยสหรัฐฯ ได้พยายามแผ่ขยายตัวเข้ามาในภูมิภาคนี้เพิ่มขึ้น ทั้งด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นช่วงสมัยของการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งรวมทั้งการลงทุนทางการศึกษา อันเป็นผลให้จำนวนผู้ได้รับการศึกษาสูง และปัญญาชนเพิ่มขึ้น ตามลำดับ และประการสุดท้ายคือเป็นช่วงสมัยของความเติบโตของความขัดแย้งของกลุ่มทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มอนุรักษ์นิยม กลุ่มทหาร กลุ่มปรีดีและปัญญาชนเสรีนิยม กลุ่มสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ ทั้งในปริมณฑลทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม อันเป็นผลมาจากการพัฒนาอย่างรวดเร็วแต่ไม่ทั่วถึงของเศรษฐกิจสังคมนิยมไทย

พัฒนาการและบทบาทของปัญญาชนไทย ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน

ปัญญาชนไทยสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบันมีพัฒนาการและบทบาทที่พอจะ

แบ่งออกตามลักษณะแนวคิด อุดมการณ์ ได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มปัญญาชนก้าวหน้า ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นประชาธิปไตยทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจสังคม มีแนวคิดที่ค่อนข้างไปทางชาตินิยมแบบไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและสังคมนิยม

2. กลุ่มปัญญาชนอนุรักษ์นิยม ที่ต้องการการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตะวันตก แต่ยังรักษาโครงสร้างของสังคมการเมืองแบบที่คนกลุ่มน้อยได้เปรียบเอาไว้ มีแนวคิดอนุรักษ์นิยมและทุนนิยมผูกขาด

3. กลุ่มปัญญาชนเสรีนิยม ที่ต้องการปฏิรูปสังคมให้เป็นประชาธิปไตยและก้าวหน้าแบบตะวันตก มีแนวคิดแบบเสรีนิยมและทุนนิยมแบบปฏิรูป การแบ่งกลุ่มเช่นนี้ เป็นการแบ่งอย่างคร่าว ๆ เพื่อให้เห็นภาพกว้าง ๆ เท่านั้น ในโลกของความเป็นจริง เราจะพบว่าปัญญาชนบางคนมีลักษณะผสมผสานที่สลับซับซ้อน ทั้งมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงแนวคิดอุดมการณ์เมื่อเวลาผ่านไปอีกด้วย

ปัญญาชนกลุ่มก้าวหน้า ประกอบไปด้วย นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง นักกิจกรรม (ผู้นำนักศึกษา กรรมกร ชาวนา) นอกจากนั้นก็มีการครู อาจารย์ และผู้ประกอบการอาชีพอื่น ๆ แม้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะมีไม่มากนักและถูกกีดกันตลอดมา รวมทั้งถูกปราบปรามอย่างหนักเป็นช่วง ๆ แต่พวกเขาก็ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมแบบเก่าที่คนส่วนน้อยมีอำนาจมากและเสนอทางเลือกไปสู่สังคมใหม่ที่แตกต่างไปจากทางเลือกที่มีอยู่

ปัญญาชนกลุ่มนี้มีบทบาทที่เห็นได้ชัดตั้งแต่ช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 (2487) แม้รัฐประหารเดือนพฤศจิกายน 2490 จะนำไปสู่การมีรัฐบาลอนุรักษ์นิยมและเผด็จการ แต่ปัญญาชนก้าวหน้าก็ยังมีความสามารถในระดับหนึ่งและสามารถก่อเป็นกระแสสูงในบางช่วง เช่น ช่วงที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสันติ

ภาพ 2495 ช่วงเรียกร้องให้ไทยดำเนินนโยบาย เป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดในตอนปลายรัฐบาลจอมพล ป. ครั้งที่ 2 (2498-99) จนถึงเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ทำรัฐประหารครั้งที่ 2 การที่จอมพลสฤษดิ์ได้ปราบปรามจับกุมฝ่ายค้านอย่างกว้างขวาง ทำให้ปัญญาชนกลุ่มนี้บางส่วนลงไปเคลื่อนไหวแบบใต้ดิน บางส่วนหยุดพักไป แต่หลังจากที่ปัญญาชนเสรีนิยม รุ่นใหม่ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย จนเป็นการจุดชนวนผลักดันให้มีการคว่ำรัฐบาลถนอม-ประภาสลงได้ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ปัญญาชนเสรีนิยมส่วนที่ก้าวหน้าก็ได้ดำเนินงานของปัญญาชนก้าวหน้า รุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มาพิมพ์เผยแพร่ศึกษากันอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดปัญญาชนก้าวหน้ารุ่นใหม่ที่มีบทบาทส่งผลสะท้อนในวงกว้างขึ้นในช่วงปี 2516-2519

บทบาทของปัญญาชนก้าวหน้า ทั้งรุ่นหลังสงคราม รุ่นก่อนจอมพลสฤษดิ์ปราบครั้งใหญ่ 2501 และรุ่น 14 ตุลาคม 2516 เป็นบทบาทที่น่าศึกษาวิเคราะห์ แม้จะมีการศึกษาเรื่องราวของปัญญาชนบางคนในกลุ่มนี้กันมาบ้างแต่ก็ยังไม่เพียงพอเพราะยังมีคำถามอีกหลายข้อที่ยังน่าขบคิด เช่น ปัญญาชนเหล่านี้มาจากชนชั้นทางสังคมไหนบ้าง ทำไมพวกเขาถึงได้พัฒนาความคิดอุดมการณ์ที่ก้าวหน้าแบบราดิคัล (radical) ขึ้นมาได้ พวกเขามองโลกอย่างไร ทำไมพวกเขาถึงไม่สามารถเผยแพร่ “ความรู้” ที่ถูกครอบงำสกัดกั้น (subjugated knowledge) ไม่ได้แพร่หลายมากกว่าหรือยาวนานกว่าที่เขาได้ทำลงไป ฯลฯ

กลุ่มปัญญาชนอนุรักษนิยม เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด (ถ้าเราตีความปัญญาชนในความหมายกว้าง

หมายถึงคนที่ทำงานใช้แรงงานสมองโดยทั่วไป) ประกอบไปด้วย ข้าราชการ นักการเมือง พระครู อาจารย์ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ศิลปิน ผู้จัดการ พนักงานระดับสูงและระดับกลาง ฯลฯ คนกลุ่มนี้มีทั้งพวกที่มาจากปัญญาชนแบบดั้งเดิม (traditional intellectual) และปัญญาชนที่ชนชั้นสูงสร้างขึ้น มาเพื่อสร้างหรือตอกย้ำความชอบธรรมให้กับระบบโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่ดำรงอยู่ ปัญญาชนกลุ่มนี้ทำหน้าที่สั่งสอนอบรม พูด เขียน ชี้นำ แนะนำแก่ประชาชนทั่ว ๆ ไป และให้คำปรึกษา กำหนดนโยบาย มาตรการต่าง ๆ ของรัฐ เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีโอกาสที่จะได้เข้าขึ้นไปสู่สถานภาพทางอำนาจได้ง่าย (กว่าคนอื่น ๆ ที่มีการศึกษา มีความรู้ น้อยกว่า หรือมากกว่าคนที่ชอบวิจารณ์คัดค้านระบบ) และมีโอกาสในการใช้เครื่องมือทางอุดมการณ์ ทั้งของรัฐและเอกชน (โรงเรียน วัด สื่อมวลชน) เผยแพร่ความรู้และความคิดได้อย่างกว้างขวางกว่าปัญญาชนกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนก้าวหน้าที่ถูกสังคมนักคิดกัน ปัญญาชนอนุรักษนิยมจึงมีอิทธิพลในการหล่อหลอมความคิดและค่านิยมของประชาชนทั่วไปอย่างมาก

แต่บทบาทของปัญญาชนอนุรักษนิยมในการธำรงรักษาสังคมที่มีชนชั้นนำเป็นผู้ครอบงำ ไม่ได้เป็นที่สังเกตหรือศึกษาวิพากษ์วิจารณ์มากนัก เพราะคนพวกนี้มักประสบความสำเร็จในการอำพรางหรือทำให้คนเชื่อว่าพวกเขาเป็นปัญญาชนที่ไม่ผูกพันกับชนชั้นใด (เช่น เป็นข้าราชการที่เป็นกลาง นักวิชาการบริสุทธิ์ พระผู้ทรงศีล นักวิชาชีพผู้ทำงานตามหน้าที่ ฯลฯ) และทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของสังคมทั้งหมด ไม่ใช่เพื่อชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยเฉพาะ โดยที่พวกเขาหลายคนก็เชื่ออย่างนั้นจริง ๆ เพราะพวกเขาเองก็ถูกสังคมนักคิด (หรือปัญญาชนฝ่ายครอบงำ สังคม) หล่อหลอมหรืออำพรางมาให้มีความคิด ความเชื่อ แบบนั้นมาตั้งแต่ต้น บทบาทที่มีลักษณะ

ลวงตาของปัญญาชนอนุรักษ์นิยมยังมีการศึกษาอย่างวิพากษ์วิจารณ์น้อยมาก การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของปัญญาชนบางคนในกลุ่มนี้ (เช่น หลวงวิจิตรวาทการ) มีแนวโน้มไปในทางที่ทำให้คนชื่นชมกับบทบาทที่แสดงออกว่าทำเพื่อส่วนรวมของเขา ซึ่งเป็นกรย้าภาพลวงตาหนักยิ่งขึ้นไปอีก

ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อทำลายภาพลวงตา และให้ได้มาซึ่งภาพที่ใกล้เคียงความจริงมากขึ้น ว่าจริง ๆ แล้ว ปัญญาชนในกลุ่มนี้ มีบทบาทอย่างไร เพื่อใครกันแน่

ปัญญาชนกลุ่มที่สาม เป็นปัญญาชนที่อยู่ระหว่างปัญญาชนก้าวหน้าและปัญญาชนอนุรักษ์นิยม เราอาจจะเรียกปัญญาชนกลุ่มนี้โดยรวมว่า ปัญญาชนเสรีนิยม พวกเขาประกอบไปด้วย ข้าราชการ อาจารย์ และนักวิชาชีพที่มีการศึกษาสูงรุ่นใหม่ ๆ รวมทั้งพวกนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง ทนายความ หมอ พระ บางส่วน คนพวกนี้ด้านหนึ่งทำงานให้กับรัฐหรือให้กับระบบสังคมทุนนิยมที่ดำรงอยู่ แต่อีกด้านหนึ่งก็วิพากษ์วิจารณ์กลไกการทำงานของระบบสังคมดังกล่าวในบางประ

เด็น ปัญญาชนเสรีนิยมเป็นกลุ่มที่เติบโตใหญ่ในช่วงที่มีการเร่งรัดพัฒนาแบบทุนนิยมมาก ในสมัยสฤษดิ์-ถนอมและยิ่งเศรษฐกิจสังคมพัฒนาเป็นแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา พวกเขายิ่งเติบโตใหญ่และมีบทบาทมากขึ้น

บทบาทที่มีลักษณะ 2 ด้าน และบางครั้งขัดแย้งกันของปัญญาชนเสรีนิยมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนน่าศึกษาทำความเข้าใจ เป็นที่น่าสังเกตว่า ขณะที่ปัญญาชนที่เป็นนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มนี้ ทำงานวิจัยสังคมเรื่องของกลุ่มต่าง ๆ (ทหาร นักการเมือง ชาวนา กรรมกร ขบวนการฝ่ายซ้าย ฯลฯ) ประเด็นต่าง ๆ มากมาย แต่ยังไม่ได้หันกลับมาศึกษาวิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของพวกเขาปัญญาชนเสรีนิยมด้วยกันอย่างจริงจังมากนัก ทั้ง ๆ ที่การศึกษาบทบาทของปัญญาชนกลุ่มนี้มีความสำคัญ อย่างน้อย 2 ข้อด้วยกัน คือ

1. ในฐานะที่พวกเขาเป็นกลุ่มปัญญาชนกลุ่มใหญ่ที่กำลังเติบโตทั้งในด้านปริมาณและอิทธิพลในการกำหนดการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมืองของสังคมไทย ขณะนี้กลุ่มปัญญาชนเสรีนิยมอาจจะใหญ่และมีบทบาทเป็นรองกลุ่มปัญญาชนอนุรักษ์นิยม แต่ถ้าหากสังคมไทยยังคงพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยม ต่อไปอีก 10 ปี 20 ปี พวกเขามีแนวโน้มที่จะเป็นกลุ่มปัญญาชนที่ใหญ่ที่สุดและมีอิทธิพลที่สุดในบรรดาปัญญาชนด้วยกัน

2. ในฐานะที่พวกเขาเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในกระบวนการต่อสู้ทางชนชั้นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งชนชั้นที่เป็นชนชั้นหลักคือ นายทุน และคนงาน (รวมทั้งชาวนาจน) ต่างก็ต้องการที่จะดึงไปเป็นพวก ดังนั้นการศึกษาเรื่องฐานะทางสังคมและบทบาทของปัญญาชนเสรีนิยมที่เป็นจริงจะช่วยให้เราตระหนักถึงปัญหาและสถานการณ์ที่แท้จริงของสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ดียิ่งขึ้น

ภาพการศึกษาค้นคว้า เรื่องปัญญาชนไทย และเหตุผลที่ควรจะมีการศึกษาเรื่องนี้

งานศึกษาค้นคว้าเรื่องปัญญาชนไทย เข้าใจว่า จะเริ่มจากงานของนักสังคมวิทยาอเมริกา Herbert P. Phillips ซึ่งพิมพ์งานวิจัยออกมาในปี 2510 เป็นบทความสั้น ๆ ชื่อ “The Culture of Siamese Intellectuals”¹² งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาปัญญาชนในช่วงสมัยนั้นว่าเห็นใครเป็นปัญญาชนชั้นนำ และเลือกคนที่ได้คะแนนสูงจำนวนหนึ่งขึ้นมาศึกษาโดยการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ งานเขียนชิ้นนี้ทำให้เห็นภาพของปัญญาชนไทยบางคน ในช่วงดังกล่าวบ้าง แต่ไม่ค่อยเห็นภาพปัญญาชนก้าวหน้า และได้ข้อสรุปที่โน้มเอียงไปในทางที่ว่าปัญญาชนส่วนใหญ่เป็นพวกอนุรักษนิยม ก่อนหน้านั้นงานเขียนของฟิลิปส์ คนไทยก็ได้มีการศึกษาค้นคว้าที่กล่าวถึงประวัติและผลงานของปัญญาชนบางคนอยู่บ้าง แต่มีลักษณะเป็นงานประวัติศาสตร์แบบพรรณนาถึงเรื่องราวและบทบาทของปัจเจกชนที่เป็นคนสำคัญทางการเมือง การบริหาร และสาขาวิชาชีพต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นการศึกษาในเชิงสังคมการเมืองถึงบทบาทของคนเหล่านั้นในฐานะเป็นปัญญาชน

เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะที่ฟิลิปส์เผยแพร่งานวิจัยเรื่องปัญญาชนไทยนี้ ปัญญาชนไทยบางคนก็ได้เขียนและอภิปรายกันถึงบทบาทของปัญญาชนไทย แต่เป็นงานเชิงแสดงความคิดเห็นสั้น ๆ มากกว่างานศึกษาค้นคว้าจริงจัง เช่น บทความของกมล สมวิเชียร และ ส.ศิวรักษ์¹³ งานเหล่านี้มอง

ปัญญาชนในเชิงอุดมคติว่าควรจะมีคุณสมบัติอย่างไร ขนาดไหน ถึงควรเรียกได้ว่าเป็นปัญญาชน หรือควรจะทำอะไรบ้างจึงจะเรียกได้ว่าเป็นปัญญาชน ดังนั้นจึงไม่ใช่งานวิจัยเชิงสังคมวิทยาการเมือง แต่ก็ เป็นงานที่มีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้เราได้เห็นว่า ปัญญาชนในช่วงนั้นมองภาพของปัญญาชนที่เป็นอยู่หรือควรจะเป็นอย่างไร

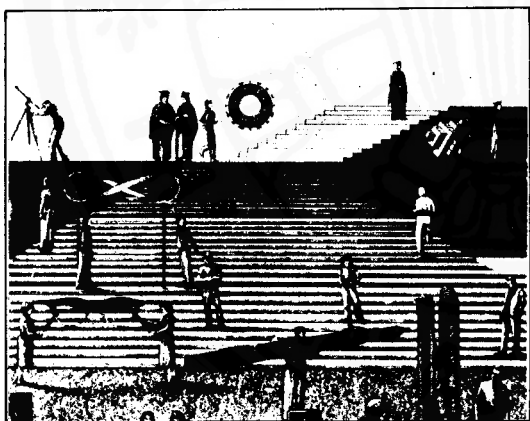
งานศึกษาที่มีลักษณะค้นคว้าวิจัยแบบวิทยานิพนธ์ มีงานเกี่ยวกับชนชั้นนำ (elite) และโครงสร้างอำนาจในสังคมไทย ของ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2513) และประสาน วงศ์ใหญ่ (2517) เป็นต้น¹⁴ แต่แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำเป็นแนวคิดที่มุ่งจะชี้ความแตกต่างระหว่างคนที่มิสถานะทางสังคมสูงในด้านต่าง ๆ (เช่น ทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ เทคนิค) กับคนทั่ว ๆ ไป แนวคิดนี้เป็นคนละเรื่องกับแนวคิดเกี่ยวกับปัญญาชนที่มุ่งชี้ถึงกลุ่มทางสังคมที่ผลิต หล่อหลอม และเผยแพร่ความรู้และความคิด ทั้งการศึกษาเรื่องชนชั้นนำดังกล่าว ก็เป็นกรวิเคราะห์แบบโครงสร้าง-หน้าที่ เพื่อดูความแตกต่างและการเลื่อนชั้นของกลุ่มคนในสังคม มากกว่าที่จะวิเคราะห์ทางการเมือง ประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะเข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ

นอกจากนี้ก็มีงานทางประวัติศาสตร์และการเมืองเกี่ยวกับปัญญาชนฝ่ายซ้าย บทบาททบทวนหนังสือพิมพ์ บรรยายทางภูมิปัญญาช่วงก่อน 2475 ฯลฯ¹⁵ งานเหล่านี้ช่วยให้ภาพเกี่ยวกับบทบาทของปัญญาชนบางกลุ่ม บางยุคสมัย ได้ดีพอสมควร แต่ก็ยังเป็นงานเชิงประวัติศาสตร์พรรณนาอยู่ไม่น้อย มีความพยายามที่จะวิเคราะห์อย่างเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง ทั้งระบบอยู่บ้าง แต่ก็ยังทำกันในขอบเขตที่จำกัด

ดังนั้นกล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ งานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญญาชนไทยยังมีค่อนข้างน้อย งานที่มีอยู่ก็ยังไม่ให้ภาพการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม

ทางสังคมที่มีจำนวนน้อยแต่บทบาทสูงนี้ได้อย่างไม่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมทั้งหมด นัก สถาปนิกกล่าวว่าจะเป็นเหตุผลเพียงพอที่เราควรจะช่วยกันศึกษาวิจัยเรื่องปัญญาชนกันอย่างวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น

สำหรับผู้เขียนเอง คิดว่ามีเหตุผลอื่นมากกว่านี้ อีก นั่นก็คือ ผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวคิดของ กรัมสกี (Gramsci) ว่า การศึกษาถึงหน้าที่และบทบาทของปัญญาชน เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เราเข้าใจตำแหน่งแห่งที่ของเราในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของระบบโครงสร้างสังคม เพื่อที่เราจะได้ตระหนักมากขึ้นและรู้มากขึ้นเกี่ยวกับสิ่งที่เราได้ทำ (หรือไม่ได้ทำ) และสิ่งที่เราควรจะทำ (หรือไม่ทำ) ในอนาคต¹⁶

นอกจากกรัมสกีแล้ว ปัญญาชนนักวิชาการยุคหลังที่ไม่ใช่หรือก้าวข้ามมาร์กซิสม์ (Post-Marxism) อย่างมิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) ผู้วิจารณ์ความรู้และปัญญาชนในแง่ลบ (ความรู้คืออำนาจที่แผ่ไปทั่วทุกปริมณฑล ของชีวิตมนุษย์เรา) ก็ยังเห็นว่าปัญญาชนสามารถที่จะมีบทบาทในทางบวกได้ ถ้าหากว่าปัญญาชนที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของความรู้ในฐานะอำนาจที่สามารถที่จะวิเคราะห์และวิจารณ์ลักษณะที่เฉพาะเจาะจงของกลไกอำนาจ (ระบบปกครองของความจริง (Regime of Truth) การ

กำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรพูดถึง อะไรเป็นสิ่งที่ไม่ควรพูดถึง) และชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องและสายใยของกลไกดังกล่าวได้ นั่นก็คือปัญญาชนสามารถก่อสร้างความรู้ที่มีผลทางยุทธศาสตร์แบบสะสมไปที่ละน้อย เพื่อสร้างความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตความจริง (regime of the production of truth) ของสถาบันทางเศรษฐกิจ การเมืองที่ดำรงอยู่¹⁷

คำจำกัดความ และแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

คำว่า intelligentsia และ intellectual ซึ่งเป็นที่มาของคำหรือแนวคิดเกี่ยวกับปัญญาชน เป็นคำที่เลยมีความหมายต่างกัน intelligentsia (ศัพท์บัญญัติราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า “พวกนักปรีชา”) เริ่มใช้เรียกกลุ่มคนที่มีการศึกษาสูง กลุ่มที่เฉพาะเจาะจงกลุ่มหนึ่งในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก (รัสเซีย เยอรมนี โปแลนด์) กลุ่มคนดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มีความคิดต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบถอนรากถอนโคน แต่ต่อมากำนี้ได้ถูกใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น คือ หมายถึงคนที่มีการศึกษาสูงที่จะทำงานใช้แรงงานสมอง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ต่างไปจากคนที่มีการศึกษาน้อยกว่าหรือทำงานใช้แรงงานกายโดยส่วนใหญ่¹⁸

คำว่า intellectual (ศัพท์บัญญัติราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า “นักพุทธิปัญญา”) เริ่มใช้เป็นครั้งแรกโดย Clemenceau ในปี ค.ศ.1898 เพื่อเรียกกลุ่มคนที่ประกอบไปด้วย นักเขียน ศิลปิน นักปรัชญาในฝรั่งเศสที่ขึ้นมาปกป้องความบริสุทธิ์ของ Dreyfus ผู้ถูกกล่าวหาอย่างไม่เป็นธรรม¹⁹ และต่อมากำว่า intellectual ถูกใช้เรียกคนที่ทำหน้าที่ในการสร้าง หล่อหลอม แพร่กระจาย ความรู้และความคิด เช่น นักคิด นักเขียน ศิลปิน ฯลฯ โดยไม่ได้รวมถึง ข้าราชการ ผู้จัดการ นักวิชาชีพทางวิทยาศาสตร์

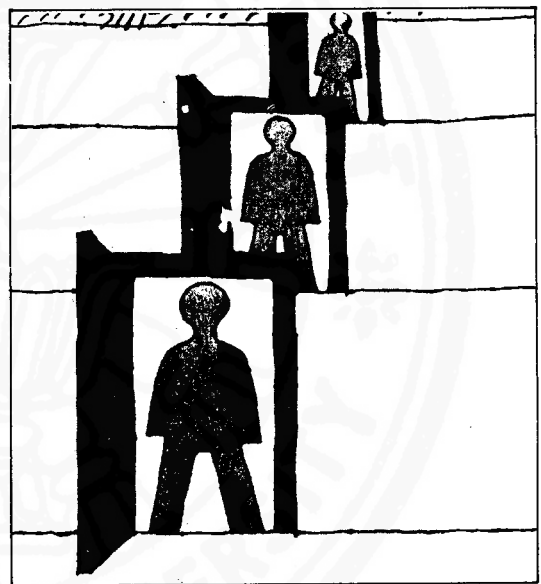
และเทคโนโลยี

ในสมัยหลัง คำว่า intelligentsia และ intellectual ได้ถูกใช้อย่างสับสนปนเปในความหมายต่าง กัน โดยนักคิด นักเขียน สำนักต่าง ๆ จากประเทศต่าง ๆ ในยุคสมัยต่าง ๆ จนปัจจุบันกลายเป็นคำที่ใช้แทนกันได้ เนื่องจากมีงานเขียนที่อภิปรายถึงพัฒนาการของความหมายที่เปลี่ยนไปของคำทั้งสองนี้อยู่ มากพอสมควรแล้ว²⁰ ผู้เขียนจึงไม่อภิปรายในรายละเอียด หากแต่จะอภิปรายเฉพาะการให้คำจำกัดความ และแนวคิดในการมองที่ต่างกัน 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

แนวคิดแรก คือ แนวคิดแบบจริยธรรมประเพณีนิยม หรืออุดมคตินิยม (ethical-normative concept) แนวคิดนี้ให้คำจำกัดความปัญญาชนในความหมายแคบ คือหมายถึง นักเขียน นักปรัชญา ศิลปิน คนเด่น ๆ ของสังคม มากกว่าที่จะหมายรวมถึงนักวิทยาศาสตร์ นักบริหารและผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคด้านอื่น ๆ แนวคิดนี้มักมองปัญญาชนในฐานะคนที่มีคุณสมบัติบางอย่างแบบสากล (เช่น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์ เป็นนักอุดมคติ) โดยไม่ได้มองปัญญาชนในฐานะกลุ่มทางสังคมเฉพาะเจาะจงในยุคสมัยหนึ่ง ๆ หรือไม่ได้ถือว่า ปัญญาชนจะต้องผูกพันกับชนชั้น²¹

แนวคิดที่สอง เป็นแนวคิดแบบสังคมประวัติศาสตร์ (socio-historical approach) นั่นคือ มองปัญญาชนตามตำแหน่งแห่งที่ (positions) หรือหน้าที่ (function) ที่เป็นจริงในโครงสร้างสังคมหนึ่ง ๆ ในยุคสมัยหนึ่ง ๆ ไม่ได้มองปัญญาชนจากคุณสมบัติในการคิดหรือการใช้สติปัญญาภายในตัวของปัญญาชนแต่ละคน แนวคิดนี้ให้คำจำกัดความว่า ปัญญาชน

คือ คนที่มีหน้าที่ในการจัดการ (organizer) ในปริ-มณฑลต่าง ๆ ของสังคม อันประกอบด้วย การผลิต (เศรษฐกิจ) การเมือง การบริหาร และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคำจำกัดความที่มีความหมายกว้างกว่าแนวคิดแรก คือไม่ได้หมายถึงแค่ นักเขียน นักคิด ศิลปิน เท่านั้น แต่ยังรวมนักจัดการด้านต่าง ๆ เช่น ข้าราชการ นักการเมือง วิศวกร ผู้จัดการ และผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคแขนงต่าง ๆ ด้วย²²

ในสังคมไทย เข้าใจว่ามีการใช้คำว่าปัญญาชนกันมาอย่างน้อยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเป็นคำที่ใช้หมายถึงคนที่มีการศึกษาสูงทั่ว ๆ ไป แต่ก็คงไม่มีการใช้คำว่าปัญญาชนกันอย่างแพร่หลายนัก คำว่าปัญญาชนเริ่มถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายก็หลังจากที่สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย เริ่มออกนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในปี 2506 โดยมี สุกฤษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ นิตยสารฉบับนี้เป็นนิตยสารเชิงวิชาการฉบับแรก ๆ และ สุกฤษณ์ (บรรณาธิการ) ก็เป็นผู้สนใจในเรื่องบทบาทของปัญญาชนต่อสังคม ดังนั้นจึงมีการกล่าวขวัญถึงปัญญาชนในนิตยสารเล่มนี้อยู่บ่อย ๆ และคนก็มองว่านี่คือนิตยสารสำหรับปัญญาชน

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และ กมล สมวิเชียร (อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ ในขณะนั้น) เป็นปัญญาชนไทยกลุ่มแรกที่เขียนถึงและให้คำจำกัดความของคำว่า ปัญญาชน ในบทความที่พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี 2511 โดยกมล ให้คำจำกัดความคำว่า ปัญญาชน คือ “นักคิด ผู้มีปัญญา มีกิจกรรมทางปัญญาที่สังคมเห็นได้ และเป็นผู้ใช้ปัญญาและวิจารณ์ญาณอย่างอิสระ”²³ ส่วน สุลักษณ์ ศิวรักษ์ก็ให้คำจำกัดความในการทำงานคล้ายคลึงกัน แต่กล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยมองว่า ปัญญาชนคือ บุคคลที่ประกอบไปด้วยองค์ 3 ประการประกอบกัน คือ

1. สนใจในทางปรับปรุงสังคมและบ้านเมือง
2. รู้จักพิจารณาปัญหาหลัก คูให้แจ้งแทงให้ตลอดว่าปัญหานั้นเกี่ยวพันกับปัญหาอื่นอย่างไรบ้าง
3. สนใจในทางคุณธรรมความดี ความงาม ความรู้ อันได้แก่ ศิลปะ วัฒนธรรม และวิชาการ²⁴

การให้คำจำกัดความของสุลักษณ์และกมลเป็นไปในแนวทางเดียวกับแนวทฤษฎีแบบจริยธรรม-ประเพณีนิยม คือมองปัญญาชนที่คุณสมบัติภายใน ในการใช้ความคิดและการผูกพันทางจริยธรรม (moral commitment) ของตัวปัญญาชนแต่ละคน มากกว่าที่จะมองปัญญาชนจากหน้าที่ ที่เขาทำในกระบวนการผลิต การเมือง และวัฒนธรรม การให้คำจำกัดความของเขาทั้งสอง ถ้าตีความเคร่งครัดจริงๆ ปัญญาชนไทยคงจะมีอยู่ไม่มากนัก เพราะนอกจากจะไม่ได้รวมถึงพวกที่ทำหน้าที่ในการจัดการ นักวิทยาศาสตร์ และนักวิชาชีพทางเทคนิคทั้งหลายแล้ว แม้แต่ปัญญาชนอนุรักษ์นิยมที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องและผลิตทดแทนอุดมการณ์ของชนชั้นนำในสังคม บางคนก็อาจจะไม่ถูกถือว่าเป็นปัญญาชนด้วย เพราะว่าเขาเหล่านี้อาจไม่ได้ใช้ปัญญาและวิจารณ์ญาณอย่างอิสระ หรือไม่ได้สนใจในทาง

คุณธรรม ความดี ความงาม ความรู้ ก็ได้

การให้คำจำกัดความเช่นนี้มีลักษณะเชิงอุดมคติมากกว่าที่จะมองสภาพความเป็นจริงในสังคม ดังนั้นถ้าหากเราใช้คำจำกัดความของสุลักษณ์ และกมล นี้ไปศึกษาเรื่องบทบาทของปัญญาชนไทย ก็จะมีข้อจำกัด 2 ประการด้วยกัน คือ

1. การให้คำจำกัดความในเชิงจริยธรรม อุดมคติแบบนี้อาจจะนำไปสู่การวิเคราะห์บทบาทของปัญญาชนอย่างหลงทาง คือ ไปมองว่าเป็นเรื่อง อัตวิสัยเฉพาะตัวบุคคล หรือเป็นเรื่องของกลุ่มคนชั้นเลิศในหมู่คนอื่น ๆ (elitist) แทนที่จะมุ่งเปิดเผยให้เห็นถึงธรรมชาติที่แท้จริงของฐานะทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจของปัญญาชนในโครงสร้างสังคม
2. การให้คำจำกัดความที่แคบ จะทำให้เราตัดปัญญาชนกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดคือกลุ่มที่ทำหน้าที่ป้องกันรักษาระบบโครงสร้างสังคมแบบที่เป็นอยู่ เช่น พวกข้าราชการ นักการเมือง และที่ปรึกษาฝ่ายรัฐบาลผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ ออกไป ทั้ง ๆ ที่คนกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดการพัฒนาหรือความเป็นไปในสังคม

ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาบทบาทของปัญญาชนไทยที่เหมาะสมกว่า คือ แนวคิดทฤษฎีทางสังคมประวัติศาสตร์ (socio-historical approach) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาตรวจสอบฐานะหรือตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่แท้จริงของปัญญาชนในสังคมนั้นๆ ในยุคสมัยหนึ่ง ๆ แนวคิดทฤษฎีนี้ ได้รับการยอมรับมากขึ้นจากนักวิชาการสำนักต่าง ๆ ทั้ง มาร์กซิสต์ หลังมาร์กซิสต์ (Post Marxist) รวมทั้งพวกไม่ใช่มาร์กซิสต์²⁵ อย่างนักคิดสมัยใหม่เช่น มิเชล ฟูกูด์ ซึ่งไม่ยอมรับทั้งมาร์กซิสม์และโครงสร้างนิยม (structuralist) ก็มีความเห็นว่า ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา บทบาทแต่ดั้งเดิมของปัญญาชนแบบ “สากล” (universal intellectual) ซึ่งหมายถึงพวกนักเขียน นักคิด คนเด่น ๆ ที่พูดใน

ฐานะเป็นมโนธรรมสำนึกของมนุษยชาติ นับวันแต่จะลดน้อยถอยลงไปและถูกแทนที่โดยปัญญาชนแบบ “เฉพาะ” (specific intellectual) ซึ่งพูดในเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสาขาความรู้และการปฏิบัติของพวกเขา²⁶ ปัญญาชนแบบเฉพาะของฟูโกต์กินความถึงคนที่ทำหน้าที่ปัญญาชน ในสาขาอาชีพต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทำนองเดียวกันการให้คำจำกัดความปัญญาชนของกรัมซี ซึ่งอยู่ในกลุ่มแนวคิดทฤษฎีแบบสังคมนิยมประวัติศาสตร์

สมมติฐาน (hypothesis) ในการศึกษาเกี่ยวกับปัญญาชนไทยของผู้เขียน

1. ปัญญาชนไทย ไม่ได้หมายถึงปัจเจกชนเด่น ๆ บางคนที่มีลักษณะเป็นนักอุดมคติแบบสากล ไม่ผูกพันฐานะทางชนชั้นหรือโครงสร้างสังคม หรือยุคสมัยทางประวัติศาสตร์อย่างที่ปัญญาชนไทยบางคนมอง หากเป็นกลุ่มทางสังคม (social group) ที่ประกอบด้วยคนที่ได้รับการศึกษาสูงที่ทำหน้าที่ในฐานะปัญญาชนในระบบโครงสร้างสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ (ได้แก่สังคมทุนนิยมบริวารแบบไทย) ในยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่เฉพาะ แม้ว่าพวกเขาจะมีท่าทางภายนอกเหมือนกับว่าจะเป็นคนที่ไม่ผูกพันหรือลอยเป็นอิสระเหนือชนชั้นแต่จริง ๆ แล้วพวกเขาล้วนแต่มีความสัมพันธ์หรือมีส่วนถูกกำหนดโดยทางชนชั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ปัญญาชนเหล่านี้แตกต่างจากคนอื่นที่ไม่ถูกจัดว่าเป็นปัญญาชน ก็ตรงที่ลักษณะหน้าที่ทางสังคม (social function) ของเขาไม่ได้แตกต่าง เพราะว่าพวกเขามีคุณสมบัติส่วนตัวที่เหนือกว่าคนอื่นที่ไม่ถูกจัดว่า

เป็นปัญญาชน

2. ปัญญาชนสมัยใหม่ ของไทย ไม่ได้ให้ความรู้และคำแนะนำที่มีส่วนสร้างสรรค์ทำประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวม (เหมือนกับที่พวกเขา มักจะอ้าง) เสมอไป ปัญญาชนโดยส่วนใหญ่แล้ว ก็คือ “ผู้ช่วย” หรือ “ผู้ไกล่เกลี่ย” (mediatory) ของชนชั้นที่ครอบงำ ทำหน้าที่ในการสร้างความชอบธรรมและธำรงรักษาโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองที่ดำรงอยู่ โครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองแบบดังกล่าว แม้จะมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคม (การเริ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติ) แต่ก็ยังเป็นประโยชน์กับคนส่วนน้อยมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คำอ้างว่า กลุ่มปัญญาชนทั้งกลุ่มเป็นพวกที่ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของชนส่วนใหญ่จึงเป็นการสร้างภาพมายา (mystification) มากกว่าเป็นจริง ปัญญาชนส่วนน้อย เช่น ปัญญาชนเสรีนิยม และปัญญาชนก้าวหน้าบางคน อาจจะทำกิจกรรมที่เขาคิดว่าจะมีส่วนช่วยปรับปรุงให้สังคมดีขึ้น แต่พวกเขาก็ทำกิจกรรมดังกล่าวในฐานะของพลเมืองที่มีจิตสำนึก มากกว่าในฐานะของกลุ่มทางสังคมที่เป็นเอกเทศและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3. แม้ว่ากล่าวโดยทั่วไปแล้ว ปัญญาชนไทยในฐานะที่เป็นกลุ่มทางสังคมจะทำหน้าที่ในฐานะผู้สร้างและควบคุมความรู้ ซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองซึ่งดำรงอยู่ แต่ปัญญาชนส่วนที่มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ในสถานการณ์บางอย่างในบางยุคสมัยก็สามารถที่จะใช้ความรู้บางอย่าง เช่น การศึกษาตีความสังคมไทย โดยแนวทางสาหรณนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) หรือเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบราดิคัล ฯลฯ เป็นพลังในการทำทลายความชอบธรรมของโครงสร้างเศรษฐกิจ การ

เมือง ที่ดำรงอยู่ ได้ในขณะเดียวกัน นั่นก็คือ ผู้เขียน มีสมมติฐานว่า ความรู้ไม่ใช่อำนาจที่ครอบงำด้านเดียว แต่มีความเป็นไปได้ที่ความรู้ในสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจงบางอย่าง สามารถที่จะสร้างความกระอักกระอ่วนหรือแม้แต่เป็นอันตรายต่ออำนาจได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การทำลายความชอบธรรม หรือการต่อต้านภาวะการนำ (de-legitimize/Counter hegemony) ของชนชั้นสูงนั่นเอง

4. แม้แต่ปัญญาชนแต่ละคน ที่ทำกิจกรรมที่เขาคิดว่าจะปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ก็มีข้อจำกัด 2 ประการคือ

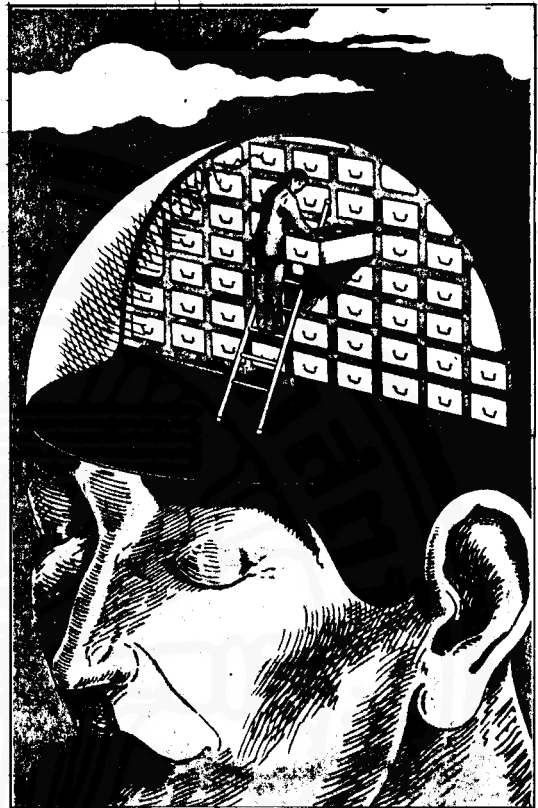
4.1 สิ่งที่เขาคิดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ นั้น จริง ๆ แล้วอาจไม่ใช่สิ่งเดียวกับที่คนส่วนใหญ่คิดว่าเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาก็ได้

4.2 แม้แต่ปัญญาชนที่ก้าวหน้าที่สุด ก็ไม่ได้อยู่นอกกรอบของผลประโยชน์ของชนชั้น หรือกลุ่ม หรือตัวของเขาเอง (ผลประโยชน์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังรวมถึงผลประโยชน์ทางการเมืองและสังคม เช่น การมีอำนาจหน้าที่ รับผิดชอบ การได้รับการยอมรับนับถือยกย่อง) การที่ปัญญาชนเลือกทำกิจกรรมเพื่อปรับปรุงให้สังคมดีขึ้น จึงไม่ได้อยู่นอกกรอบของความคิดที่จะทำให้เขาหรือลูกหลานมีชีวิตอยู่ในสังคมนั้นได้ดีหรือน่าพอใจในระยะยาวด้วย

การตระหนักถึงข้อจำกัดของปัญญาชน จะทำให้เรามองภาพของปัญญาชนในฐานะกลุ่มคนทางสังคม ได้ใกล้เคียงความจริงมากกว่าการมองปัญญาชนในด้านบวกหรือลบแบบสุดขั้ว

จุดมุ่งหมายในการศึกษาเรื่องปัญญาชน

การศึกษาสภาพรูปธรรมเกี่ยวกับบทบาทของปัญญาชนกลุ่มต่าง ๆ (หรือปัญญาชนเด่น ๆ บางคน

เป็นตัวแทนของกลุ่ม) ภายใต้กลไกของความสัมพันธ์ทางอำนาจในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่เฉพาะเจาะจง จะช่วยให้เรามีความเข้าใจเพิ่มขึ้นถึงความสลับซับซ้อนของฐานะทางสังคม และบทบาทที่มีลักษณะขัดแย้งกันของปัญญาชน ทั้งจะทำให้เราตระหนักถึงปัญหาของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้มากยิ่งขึ้น

ความพยายามที่จะวิเคราะห์บทบาทของปัญญาชนอย่างวิพากษ์วิจารณ์และอย่างทำลายภาพมายา (dimystify) จะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ (ทางยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสังคม) ใน 2 ระดับคือ

1. เป็นการช่วยให้คนอ่านทั่วไปได้เข้าใจความเป็นจริงในสังคม
2. เป็นการทำให้ปัญญาชนต้องคิดถึงบทบาทของพวกเขาเองอย่างวิพากษ์วิจารณ์และคำนึงถึงผลสะท้อนมากขึ้น เพื่อที่ว่าพวกเขา(หรืออย่างน้อยบางคนในหมู่พวกเขา) จะได้ตระหนักมากขึ้นถึงบท

บาทที่มีลักษณะครอบงำและสร้างภาพมายาของปัญญาชน และเรียนรู้ใหม่ที่จะสร้างบทบาทที่สร้างสรรค์และให้ความบันเทิงมากกว่าที่พวกเขาได้ทำมาแล้วในอดีต

วิธีการในการศึกษาเรื่องปัญญาชน

วิธีการในการศึกษาค้นคว้า ผู้เขียนขอเสนอวิธีการสังเคราะห์หรือการผสมผสานวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการหาข้อมูลเชิงประจักษ์แบบภววิสัย (objective empirical research) เข้าด้วยกัน

การเลือกใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะอัตวิสัย (subjective) มีข้อที่ได้เปรียบ 2 ประการ คือ

1. วิธีการแบบนี้มีข้อได้เปรียบของการวิจัยแบบคุณภาพ (qualitative method) เมื่อเทียบกับการวิจัยเพื่อหาหลักฐานยืนยันในเชิงปริมาณแบบง่าย ๆ (simple postivist quantitative method) กล่าวคือ วิธีการวิจัยเชิงประจักษ์หรือเชิงปริมาณมองว่าสิ่งที่จะวิจัยเป็นเพียงวัตถุหรือกรรม (object) ของหัวข้อการวิจัย และการหาข้อมูลจำกัดอยู่แค่การหาสิ่งที่สามารถวัดได้ รู้หรือเข้าใจได้อย่างภววิสัย หาข้อมูลได้แค่ไหนก็ตอบคำถามได้แค่นั้น แต่วิธีการแบบคุณภาพ มองว่า object ในการวิจัย เป็นประธานหรือ ตัวแสดง (subject) ที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย และผู้วิจัยสามารถใช้อัตวิสัยอย่างมีจิตสำนึก ในการศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่เราศึกษาได้อย่างยืดหยุ่นและสะท้อนความจริง (Reflexive) มากกว่า

2. เป็นการยอมรับสภาพความเป็นจริงที่

ว่า ตัวผู้เขียนเองก็มีบทบาทในฐานะปัญญาชนคนหนึ่งและมีความสัมพันธ์กับปัญญาชนคนอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นทั้งเป้าหมาย (object) และประธาน (subject) ของการศึกษา สภาพความเป็นจริงดังกล่าวมีทั้งข้อดีและข้อด้อยในตัวเอง : ข้อดี คือ ผู้เขียนมีส่วนร่วมโดยตรงและสามารถเข้าถึงข้อมูลและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัญญาชนไทยได้ใกล้ชิด พอที่จะรู้ต้นลึกหนาบาง (insight) ได้ค่อนข้างมาก ข้อด้อย ก็คือ อาจเป็นไปได้ที่ผู้เขียนจะมีกรอบความคิดบางอย่างที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า (Predetermined Conceptual Framework)

แต่ปัญหาการมีกรอบความคิดที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า นั้น เป็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้กับนักวิจัยทุกคน ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะวิจัยแบบมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม (เชิงคุณภาพหรือปริมาณ) เพราะการเลือกที่จะเก็บข้อมูลใด ๆ ที่ไหน ๆ ก็ย่อมเกิดจากการที่นักวิจัย มีการสร้างแนวความคิดบางอย่างในการมองและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อยู่ในตัวของเขาอยู่แล้ว เนื่องจากนักวิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมจึงเป็นไปได้ที่นักวิจัย “มอง” สิ่งต่าง ๆ โดยการมองนั้น ไม่ได้ถูกมองจากกรอบแนวความคิดทฤษฎีที่มีอยู่ในหัวเขา²⁷

ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่า การวิจัยชนิดที่ผู้วิจัยบอกให้ผู้อ่านทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับคนที่เป็เป้าหมายในการวิจัยอย่างเปิดเผยชัดเจน จะเป็นการทำให้ผลงานวิจัยกระจ่างชัดสำหรับคนอ่านที่จะประเมินผล มากกว่าที่จะทำให้มีลักษณะคลุมเครือ อำพรางความจริง

อย่างไรก็ตาม เพื่อที่จะถ่วงดุลข้อเสียเปรียบของวิธีการวิจัยแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมที่มีลักษณะอัตวิสัย ผู้เขียนเห็นว่า เราสามารถใช่วิธีการวิจัยเชิงหาประจักษ์พยาน (empirical research) ที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์หรืออย่างพยายามให้

เป็นภววิสัยมากที่สุดมาสนับสนุนด้วยได้ โดยไม่จำเป็นที่เราจะต้องเลือกเพียงวิธีการใด ๆ วิธีการหนึ่ง โดยทิ้งอีกวิธีการไปอย่างสุดขั้ว

การวิจัยแบบพยายามให้เป็นกลางหรือเป็นภววิสัย (objective study) ให้มากที่สุด หมายถึงความพยายามที่จะระมัดระวังอย่างมากที่สุด ที่จะลอคอคติ ความเชื่อผิด ๆ หรือพฤติกรรมลำเอียงในการพัฒนาความคิดและการกระทำ วิธีการศึกษาแบบภววิสัยเป็นคนละเรื่องกับแนวคิดทฤษฎีภววิสัยแบบสุดขั้ว (objectivism) ที่อ้างว่า นักวิจัยจะต้องเป็นกลางหรือเป็นภววิสัยโดยไม่มีค่านิยมใด ๆ แนวคิดทฤษฎีภววิสัยแบบสุดขั้ว ซึ่งมีอิทธิพลต่อการวิจัยของนักวิชาการเสรีนิยมอยู่มาก เป็นการสร้างภาพมายา (mystifying) เพื่อแยกความรู้และการวิจัยออกจากความเป็นจริงทางการเมืองและสังคม ในความเป็นจริงแล้ว เนื่องจากผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม มีฐานะบทบาทความคิดที่แน่นอนอยู่ระดับหนึ่ง การค้นคว้าวิจัยทางปัญญานิดที่ปลอดจากค่านิยมและบรรทัดฐานโดยสิ้นเชิง เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ และนักวิจัยที่อ้างว่าใช้แนวคิดทฤษฎีภววิสัยในการวิจัย แต่ปกปิดซ่อนเร้นหลายสิ่งหลายอย่างไว้มากกว่าสิ่งที่เขาเสนอ²⁸ นอกจากพวกเขาจะเสนอค่านิยมและจุดยืนที่ยอมรับสภาพระบบโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมโดยไม่ตั้งคำถามแล้ว การที่พวกเขาอ้างว่างานวิจัยของพวกเขามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ภววิสัย ปราศจากค่านิยม ยังเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบโครงสร้างอำนาจดังกล่าวด้วย²⁹

ในโลกของความเป็นจริง เราไม่อาจแยกสิ่งทีเรียกว่า ‘ศาสตร์’ (science) ออกจากผลประโยชน์ (interest) ได้ การพยายามแยกศาสตร์ออกจากผลประโยชน์หรือค่านิยมทางจริยธรรม เพื่อให้ผลการวิจัยเป็นศาสตร์ “บริสุทธิ์” จึงเป็นการหลอกหลวง หรือเป็นการพยายามซ่อนเร้นปิดบังความจริง มากกว่าการที่จะค้นให้พบถึงความจริง³⁰ มีแต่การเปิดเผยถึง

ความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างความรู้และผลประโยชน์เท่านั้นที่จะเปิดโอกาสให้เราตระหนักและเข้าใจถึงความจริงที่เราค้นหาได้ และการศึกษาเรื่องราวบทบาทของปัญญาชนซึ่งเป็นคนี่สร้างและกุมความรู้ยังเป็นเรื่องที่จะต้องตระหนักถึงความจริงข้อนี้ให้มากที่สุด ★

เชิงอรรถ

¹ Tibor Huzar, “Changes in Concept of Intellectuals” in Aleksander Gella (ed.), *The Intelligentsia and the Intellectuals: Theory, Method and Case Study*, California : Sage Publications, 1976, p.p.81-101.

² Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist strategy Towards a Radical Democratic Politics*, London : Verso, 1985, pp.160-161.

³ A.Gella, op.cit, pp.17:19.; Daneil Bell, “The new class : a muddled concept” in B. Bruce Briggs, *The New Class?*, N.Y. Mcgraw Hill, 1981, pp. 174-180.

⁴ Alvin W.Gouldner, *The future of the Intellectually and the Rise of the New Class*, N.Y. : Continum, 1979.

⁵ บทความที่สรุปประเด็นโต้แย้งในเรื่องนี้ไว้อย่างดีคือ Erik olin Wright, “Intellectuals and the Class Structure of Capitalist Society” in Pat Walker (ed.), *Between Labour and Capital*, Sussex: Harvester Press, 1979, pp.191-211.

⁶ S.N. Ray & Graciela de la Lama, *The Role of the Intelligentsia in Contemporary Asian Societies*, Mexico, El Colegio de Mexico, 1981, p.2.

⁷ Andre Gary, *Strategy for Labor*, Boston : Bescon Press, 1967.; Serge Mallet, “Essays on the New Working Class, st, Louis : Telos Press, 1977.; A esior Touraine, “The New Industrial Society,” New York : Rondon House, 1971.

⁸ Nicos Poulantza, *Classes in Contemporary Capitalism*, London : New Left Books, 1978.

⁹ G. Carchedi, “On the Economic Identifications of Social Classes”, London : Routledge and Kegan Paul, 1977.

¹⁰ A.Gramsci, "On intellectual" in *Prison Notebook*, Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith (ed.), New York : International Publishers, 1971.

¹¹ Erik Olin Wright, *Op. cit.*

¹² H.P.Phillips, "The Culture of Siamese Intellectuals" in William Skinner and A. Thomas Kirsch (ed.), *Change and Persistence in Thai Society, Essays in Honor of Layiston Sharp*, Cornell University Press, 1975. ฉบับคำแปลภาษาไทย พิมพ์รวมอยู่ใน ส.ศิวรักษ์, *ปัญญาชนสยาม* (พิมพ์ครั้งที่ 2), กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ พี พี, 2521, หน้า 103-182.

¹³ กมล สมวิเชียร, "ลักษณะและปัญหาของปัญญาชนไทย" ใน *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1, มิ.ย.-ส.ค.2511.; ส.ศิวรักษ์, "บทบาทของปัญญาชน" ใน *วารสารสังคมศาสตร์* ปีที่ 5 ฉบับที่ 1, 2510, บทความทั้งสองนี้ รวมพิมพ์อยู่ใน ส.ศิวรักษ์, *เล่มเดิม*.

¹⁴ Chakrit Noranitpadungkarn, *Elites, Power Structure and Politics in Thai Communities*, 1971.; Prasan Wongyai, *Elite and Power Structure in Thailand*, Ph.D. dissertation, The Florida State University, 1974.

¹⁵ เช่น Yuongrat Widell, *Modern Thai Radical Thought : The Siamization of Marxism and its Theoretical Problems*, Ph.D. dissertation, University of Michigan, 1981. ; สุวิมล รุ่งเจริญ, *บทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในการเมืองไทยระหว่าง พ.ศ.2490-2501*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาคประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. ; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนระบอบการปกครองสยามระหว่าง พ.ศ.2470-2480*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาคประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

¹⁶ A. Gramsci, *op.cit.*; A. Gramsci, *Letter From Prison*, Lynne Lawner (ed.), London : Quartet Books, 1979.

¹⁷ Michel Foucault, *Power-Knowledge*, Colin Gordon (ed.), N.Y. : Pantheon Books, 1980.

¹⁸ A. Gella, *op.cit.*, p.12.

¹⁹ Eva Etzioni-Halevy, *The Knowledge Elite and the Failure of Prophecy*, London : George Allen & Unwin, 1985. p.9.

²⁰ อาทิเช่น A. Gella, *op.cit.*, PP.1-27.; C.D.Kernig, *Marxism, Communism and Western Society A Comparative Encyclopedia, Vol 4.*, West Germany : Herder & Herder 1972, pp.301-312.; G.Konrad & I. Szelenyi, *The Intellectuals on the Road to Class Power*, Sussex : Harvester Press, 1979, pp.3-38.

²¹ Raymond Aron, *The Opium of the Intellectuals*, London : Secker and Warburg, 1957.; Lewis A. Coser, *Men of Idea*, N.Y. : Free Press, 1965.

²² A.Gramsci (1971), *op.cit.*, pp.8-14, p.97.; A. Gella, *op.cit.*, pp.10-12.; G.Konrad & I.Szelenyi, *op.cit.*, pp.8-14.

²³ กมล สมวิเชียร, ใน ส.ศิวรักษ์, *ปัญญาชนสยาม, เล่มเดิม*, หน้า 4.

²⁴ ส.ศิวรักษ์, ใน *เล่มเดียวกัน*, หน้า 75.

²⁵ A.Gella, *op.cit.* ; A.W.Gouldner, *op.cit.*; D.Bell, *op.cit.*; Regis Debray, *Teachers, Writers, Celebrities: The Intellectuals of Modern France*, London : New Left Books, 1981.

²⁶ M.Foucault (1980), *op.cit.*

²⁷ Paul Willis, "Notes on Method" in Stuart Hall et al., *Culture, Media, Language*, London ; Hutchinson, 1980, p.90.

²⁸ Henery A.Giroux, *Ideology Culture and the Process of Schooling*, London : Falmer Press, 1981, p.51.

²⁹ Cynthia Rose Bangon-Bantista, "Participatory research and academic social sciences : some reflexions based on shifting methodological frameworks in sociology" in *Social Science Information*, Vol.13 No.2, July-September 1985.

³⁰ Jurgen Habermas, "Knowledge and Interest" in Dorothy Emmet and Alasdair Macintyre (ed.), *Sociological Theory and Philosophical Analysis*, New York : Macmillan, 1970, P.36.

ศึกษา

อย่างนักศึกษาจีน

“ถ้าการศึกษาไม่ได้ช่วยให้ดวงตาแจ่มใส
และหัวใจเปิดกว้างแล้ว
การศึกษานั้น ไม่ใช่การศึกษาของบัณฑิต”

“การอ่าน การฟัง การพูด การเขียน
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาขั้นต้นของนักศึกษาจีน
การสังเกตด้วยความใส่ใจเป็นการศึกษาชั้นกลางของนักศึกษาจีน
สำหรับการศึกษาขั้นสูงนั้น เมื่อผ่านขั้นต้น ชั้นกลาง แล้ว
ก็จะประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง”

“เฉิน ไม่ใช่สิ่งที่เธอเข้าใจ
เมื่อใดที่เธอคิดว่าเข้าใจเฉิน
เมื่อนั้นเธอต้องเริ่มต้นใหม่
สิ่งที่เธอเข้าใจได้ ไม่ใช่เฉิน”

“นักศึกษาจีน
ไม่ได้เริ่มศึกษาด้วย ความอยาก
ไม่ได้กำลังศึกษาด้วย ความกลัว
ไม่ได้จบการศึกษาด้วย ความเย่อหยิ่ง”

“สิ่งที่เธอ เรียนรู้มาทั้งหมดเกี่ยวกับเฉิน
เป็นเพียงเงาของเฉิน
ไกลเกินเงาก็เล็กแคบ
ไกลไปจากเฉิน เงาก็กว้างใหญ่”

